

José Ramon Olarieta:

“Un munt de terra no és un sòl, així com una pila de totxos no és una casa”

El sòl de Catalunya pateix, com arreu de la majoria del planeta, els fenòmens d'erosió, compactació, empobriment i devaluació. El 2015, declarat Any Internacional dels Sòls, ha de servir per posar en primer pla la importància d'aquest recurs tan poc reconegut i alhora tan bàsic per a la producció agrària. N'hem parlat amb en José Ramon Olarieta, doctor enginyer agrònom, professor a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers Agrònoms de la Universitat de Lleida, autor de treballs i articles relacionats amb aquest tema, conegut pel seu activisme en el moviment contra els transgènics.

TEXT: ALBA GROS I TERESA SOLER.

Quins problemes presenten els nostres sòls?

D'una banda, el problema de la compactació, que està relacionat amb les vegades que la maquinària pesant entra al camp i amb el pobre contingut de matèria orgànica d'aquests sòls. Això fa que fins i tot en sòls molt profunds, les plantes han de sobreviure comptant només amb els primers 30 centímetres de sòl que es llauren, perquè les arrels no poden penetrar a més profunditat. No és una qüestió que s'aprecii a simple vista i passa molt desapercebuda, però estem fent malbé un volum de terra molt gran que seria un bon reservori d'aigua per a les plantes, especialment en zones de clima sec.

D'altra banda, una qüestió que s'arrossega de fa temps –i ara ve accelerada per la utilització dels fertilitzants químics-- és la pèrdua de matèria orgànica del sòl. Estem en uns nivells molt baixos, al voltant de l'1% en l'horitzó més superficial i fins i tot menys. I un sòl pobre en matèria orgànica té menys capacitat de retenció d'aigua

Relacionats amb això, tots els problemes d'erosió del sòl. En aquest país, en cultiu de secà, coincideixen la temporada de llaurar i sembrar amb

la temporada de pluges més freqüents i, si són intenses, poden produir molts problemes d'erosió. Per exemple, a Lleida, en les noves zones de reg del canal Segarra-Garrigues, hi ha empreses que lloguen la terra, o la compren, per fer-hi plantacions de fruiters i eliminen els murs de pedra seca sota la idea cartesiana de tenir-ho tot recte, ben pla i ample... El que hem vist en els darrers dos o tres anys és que, quan arriba un xàfec intens, l'aigua s'emporta molta terra perquè no hi ha murs que la continguin.

I finalment, l'ús d'insecticides i herbicides elimina molta fauna i flora del sòl, encara que per sort és difícil que el deixi inert. Aquesta vida del sòl és recuperable a escala humana si les parcel·les es tornen a treballar d'una manera racional, però no podem dir el mateix del procés d'erosió, que és un fenomen a escala geològica, o el de compactació, que seria possible reduir encara que és molt difícil.

Per tant, tenir cura del sòl no és tan sols una qüestió de llaurar o no.

No, perquè si no llaures però ruixes, i entres igualment amb màquines grans... No hi ha una solució universal ni fàcil. Necessitem canvis profunds i generals sobre la gestió dels nostres sòls.

La major part de la docència que fas és adreçada als estudis d'agrònoms forestals. Parlem una mica de sòls forestals. En aquest darrer mig segle, a banda de créixer en hectàrees i en quantitat de biomassa, han millorat edàficament els nostres boscos?

Els anys 40 teníem un país pràcticament pelat amb molta menys superfície forestal. Les terrasses recuperades pel bosc un cop s'han deixat de cultivar, segur que han millorat la seva estructura i augmentat en matèria orgànica, malgrat que no han arribat als nivells d'altres espais ocupats històricament per bosc. El problema és que en els sòls agrícoles la matèria orgànica no augmenta de manera espontània.

Abans, el bosc era la font bàsica de fertilitat per aquests sòls agrícoles, a través dels fems

01. José R. Olarieta.

dels animals que hi pasturaven o de la matèria vegetal que se'n treia per fer formiguers, o directament proporcionant nova superfície que s'arrencava periòdicament. Hi ha alternatives ecològiques per generar fertilitat agrícola sense haver de passar pel bosc?

(I s'ho pensa) No, si no som capaços de reciclar tots els nutrients i matèria orgànica que llancem als abocadors i als mars. L'única manera de subsistir de l'agricultura, en general i a tot el món, és fent agricultura itinerant –guaret més o menys llarg perquè es recuperi la matèria orgànica-- o bé extraient la matèria orgànica del bosc directament o indirectament amb la pastura del ramat. El repte de l'agricultura, especialment la producció ecològica, és trobar la manera de retornar la matèria orgànica i els nutrients al sòl. L'equació que hem de solucionar és la que ens permetria saber quina proporció necessitem de bosc per fertilitzar el camp i quina proporció de superfície agrícola per alimentar-nos. O com podem redissenyar les clavegueres per aprofitar el que llancem per elles.

Ara a Catalunya tenim un 60% de superfície forestal, és poc o és molt?

La valoració d'aquesta superfície és una decisió social. En un moment donat la població va necessitar ocupar espais de molt difícil accés, impensables avui dia. Si ara decidim que no ens cal dedicar tanta superfície a ús agrari, i volem més bosc, és perquè tenim una situació socioeconòmica molt diferent que ens ho permet. Sigui com sigui, el més important és conèixer les conseqüències d'aquesta gestió del territori. Si creiem que podem arrencar un tros de bosc per cultivar-lo, hem de ser conscients que probablement patirà una certa erosió i la matèria orgànica disminuirà. Hem de decidir si assumim aquestes conseqüències i devaluem el territori o si treballem per minimitzar-les. I prendre decisions és el que no volem fer perquè ens torna a afrontar amb la necessitat de posar límits al nostre creixement i/o de replantejar la distribució dels recursos

El biocarbó seria una manera de transferir fertilitat del bosc a sòl agrícola?

El biocarbó és carbó vegetal que després s'aporta al sòl per millorar-lo. Sincerament penso que és un tema que s'ha posat de moda, per dir-ho d'alguna manera, però per mi, no té cap sentit. Si aquest biocarbó fos un residu resultant d'alguna activitat, el seu aprofitament seria lògic, ara bé, cremar un recurs com pot ser la llenya per aportar matèria orgànica tan estable al sòl, no té sentit per a mi com a objectiu principal d'aquesta crema.

El repte de l'agricultura és trobar la manera de retornar la matèria orgànica i els nutrients al sòl

Parlant de l'edafologia com a ciència, existeixen diversos mètodes d'anàlisi de sòls. Hi ha acord entre els edafòlegs sobre els paràmetres que valoren la qualitat dels sòls?

El concepte de qualitat és molt relliscós. Què estem valorant en un sòl quan fem una anàlisi? La seva capacitat de produir en quantitat? En qualitat? És una qüestió antropocèntrica, per tant, depèn del que cadascú l'interessi. Per exemple, el que li demanes a un sòl on vulguis plantar vinya és molt diferent que el que esperes d'un sòl on vulguis sembrar panís. Un arrossar necessita sòls argilosos, fàcil d'entollar, i en canvi un camp de presseguers treu profit d'un sòl amb bon drenatge. Per tant la qualitat del sòl no la pot donar la ciència, l'hem de decidir nosaltres i no podem tenir un índex que el valori i que serveixi per a tothom.

Una anàlisi de sòl química, biològica, cromatogràfica o com sigui estudia només els primers 20 centímetres. A més, són anàlisis de composició, no d'organització. Un munt de terra no és un sòl, així com una pila de totxos no és una casa. Un sòl és un ecosistema i l'has d'agafar com a tal, mirant-lo en tota la seva profunditat. És com si veiem la foto de la cara d'una dona, una placa del seu tòrax, una imatge de les seves cèl·lules o immersa en l'entorn social on viu. Totes les imatges són part de la informació sobre la dona, però cap d'elles és la dona en la seva totalitat.

1. José Ramón Olarieta, Fernando Luis Rodríguez Valle, Enric Tello. 2006. "Conservando y destruyendo suelos, transformando paisajes. El factor edáfico en los cambios de uso del territorio (el Vallès, Cataluña, 1853-2004)". Areas. Revista Internacional de Ciencias Sociales. <http://revistas.um.es/areas/article/view/128021>

Tenim una radiografia més o menys completa de l'estat dels sòls a Catalunya?

No. I Catalunya encara rai perquè està en procés, lentíssim, però està iniciat. La situació és vergonyosa: tenim inventaris forestals, mapes geològics, fotos aèries... i no tenim res sobre l'estat del sòl. En general no hi ha consciència que és una feina necessària, que ens permetria prendre moltes decisions amb més coneixement.

El sòl agrícola no ha estat gens valorat, si més no políticament o socialment. Segons ens expliquen en un article¹ al Vallès, per exemple, les construccions de la segona meitat del segle passat han ocupat un 47% dels sòls amb qualitat agronòmica alta o molt alta. Seguim igual, sense valorar els sòls agrícoles més fèrtils?

Sí, seguim igual. Em fa molta gràcia veure com s'aproven plans d'ordenació urbana a cegues, sense saber quin tipus de sòl tenim en les diferents àrees que es cataloguen. Tothom veu les plantes i els animals, però el sòl no el veu ningú. S'associa a una cosa bruta, amb bitxos fastigosos, un simple suport. Amb l'expansió urbana i d'infraestructures ens carreguem el sòl per sempre i la consciència ens hauria de posar davant per davant dels límits: on i fins on podem construir? Però ningú no s'ho vol plantejar perquè significaria enfrontar-se al model econòmic imperant, que està estretament lligat a l'ocupació del territori i a la destrucció de sòl.

Catalunya té sobre la taula un Projecte de Llei de sòls d'ús agrari. Servirà d'alguna cosa?

Si em poso optimista podria dir que sí, malgrat que la realitat ens diu que no. La Llei espanyola del 1956 ja preveia una certa protecció, que davant dels anys del desarrollismo no va servir de res. La llei dels 80 que regulava els espais de muntanya també parlava de la protecció de dels sòls de les zones més planes i de poc ha servit; i en general els plans d'ordenació urbana, quan es refereixen a sòl no urbanitzable, es limiten a etiquetar-lo sense afrontar la seva gestió.

Però els polítics haurien de conèixer les conseqüències de perdre sòl fèrtil oïmes en un escenari de canvi climàtic com el que tenim al damunt.

Els polítics ho saben però segurament no volen arribar al mateix lloc que nosaltres, o almenys hi volen anar per camins diferents. Per a ells, el progrés és la reproducció del capital. En l'anàlisi monetària, el que passi d'aquí a 30 anys, o potser fins i tot només 15, no interessa. I aquesta és una escala irrisòria quan parlem de l'evolució del sòl. ✿